

ARBEIDERS! UITGEBUITENE VAN STAD EN LAND!

De groote financiers zegevieren op Uw lijden en ellende!
Richt U op tegen de kapitalistische uitbuiting
Op tegen de bourgeoisie en zijn knechten, het fascisme en
de kristene en sociaal-demokratie!

STEM OP 26 MEI IN MASSA VOOR DE
KOMMUNISTISCHE PARTIJ

Een nieuw archiefcentrum in Vlaanderen: het Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging (Dacob)

Wouter Steenhaut, directeur AMSAB en Dirk Luyten, postdoctoraal onderzoeker FWO-Vlaanderen

Het Vlaamse archieflandschap is sinds kort een archiefcentrum rijker. Op 18 oktober 1996 werd onder een brede publieke belangstelling het Documentatie- en Archiefcentrum van de Communistische Beweging - Dacob - geopend⁽¹⁾. Alhoewel het AMSAB als onafhankelijke wetenschappelijke archief- en onderzoeksinstelling zich al ruimschoots toelegt op het archiefbeheer en de historiografie van de ganse linkse gamma van partijen, bewegingen en personen werd vanuit de vroegere Kommunistische Partij de noodzaak gevoeld een eigen centrum op te richten. Het is mogelijk dat dit nieuwe centrum een groter vertrouwen inboezemt bij de vroegere communistische en aanverwante organisaties en militanten om hun waardevol historisch erfgoed in bewaring te geven bij een vertrouwde instelling. Dit vertrouwen is één van de belangrijkste basiselementen voor de verdere uitbouw van een dergelijk centrum. Deze noodzakelijke voorwaarde hadden de vier privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra (AMSAB, ADVN, KADOC, Liberaal Archief) of de vier Nieuwe Archieven zoals ze vandaag genoemd worden, vóór op de openbare archiefdiensten. Twintig jaar geleden, toen de Nieuwe Archieven ontstonden hadden de rijksarchieven, zoals de archiefwetten verplicht, vooral oog voor administratieve archieven. De tijd, het kader, de belangstelling en

het hierboven aangehaalde vertrouwenselement ontbraken hen om het middenveld in de maatschappij systematisch te prospecteren. Dit 'gat' werd in de jaren zeventig met zeer weinig geld maar met zeer veel inzet en motivatie opgevuld door enkele overtuigde vrijwilligers, die gedurende deze jaren de basis hebben gelegd van de niet meer weg te denken Nieuwe Archieven, die in de wetenschappelijke wereld een begrip zijn geworden. Het enthousiasme waarmee deze onafhankelijke wetenschappelijke instituten werden uitgebouwd bespeuren wij eveneens bij de initiatiefnemers van Dacob. In haar openingswoord ging Dr. Griet Maréchal, voorzitter van de wetenschappelijke commissie van Dacob, nogmaals in op het belang van partijarchieven voor de ganse maatschappelijke evolutie en voor de wetenschappelijke historiografie:

"... Het belang van de archieven van politieke partijen, van verwante organisaties, kortom van politieke bewegingen en personaliteiten voor de geschiedschrijving, zal niemand ontgaan. Een politieke democratie gebaseerd op politieke partijen vereist een nauwe samenwerking tussen de regering en de politieke partijen die er deel van uit maken, terwijl het de taak is van de oppositiepartijen de regering te controleren, te critiseren en met betere oplossingen naar buiten te komen. Het partijensysteem wordt geacht de maatschappij met al haar nuances, belangen, stromingen, overtuigingen te vertegenwoordigen en op die manier een brug te slaan tussen staat en maatschappij. Willen we een meer volledig, een correcter beeld van de maatschappij, dan zijn partijarchieven, term die ik in de brede zin gebruik, noodzakelijk. Maar partijarchieven zijn in het verleden met weinig zorg omringd. Grosso modo kan men stellen dat zeer veel van vóór de Tweede Wereldoorlog - deels ook door deze oorlogsomstandigheden - verloren ging. De houding van de politieke instanties varieerde van onverschilligheid tot argwaan ten overstaan van de al te nieuwsgierige vorsers, om de woorden van Patricia Vanden Eeckhout aan te halen.⁽²⁾ Eerst in de jaren '70 werden een aantal specifieke archiefdiensten opgericht..."

Met deze nieuwe telg in het Vlaamse archief-landschap wil het AMSAB een vruchtbare samenwerking opbouwen tot verrijking van beider documentatiebestanden en van de objectieve geschiedschrijving. In haar verwelkoming had Dr. Griet Maréchal het voorts over de structuur en de bestanden van Dacob. Het archief van de Kommunistische Partij werd in het verleden achtereenvolgens beheerd door de Fondation Joseph Jacquemotte en door de Nationale Archiefcommissie van de KPB. Vandaag werd het ganze archief ondergebracht in de vzw Historisch Patrimonium. Het beheer van het archief werd toevertrouwd enerzijds aan het Centre des Archives Communistes en Belgique (Carcob), anderzijds aan Dacob. Dacob, dat deel uitmaakt van het Instituut voor Marxistische Vorming (vzw Imavo), ressorteert onder het decreet voor de diensten van sociaal-cultureel werk. Daarom legt het ook vooral de nadruk op de bibliotheek die zich wil profileren rond drie assen: communistische publicaties in België, studies over het Belgische communisme en marxistische literatuur. Ook beschikt het over een vakbibliotheek, pers en periodieken. In de sector Beeld en Geluid is zijn een prachtige reeks affiches, films, foto's, propagandamateriaal... De archieven van de KP, van leiders en militanten, van aanverwante en bevriende organisaties zoals het Frans Masereelfonds en de Belgische Unie tot Verdediging van de Vrede, worden door Dacob beheerd. Het communistische archiefcentrum wordt gestuurd door een pluralistische wetenschappelijke commissie, samengesteld uit vertegenwoordigers van Imavo en uit wetenschappelijke navorsers, die naast de bewaringsfunctie de stimulering van het historische onderzoek als tweede doelstelling van Dacob heeft gesteld.

Als eerste gastspreker hield dr. Dirk Luyten een opmerkelijk referaat over de "Aanknopingspunten voor een vernieuwende geschiedschrijving van de Belgische communistische beweging". In zijn uiteenzetting toonde hij de nieuwe wegen die ook het

AMSAB kan bewandelen en waarop de eerste stappen reeds gezet zijn. Hieronder volgt de samenvatting van zijn referaat:

"Het is wellicht een gemeenplaats om te stellen dat de geschiedschrijving vorm krijgt in een maatschappelijke en historische context en daar ook de sporen van draagt. De historiografie van de Belgische arbeidersbeweging is daarvan een mooie illustratie. De dominante stroming bestudeert de arbeidersorganisaties en hun impact op het beleid. Die onderzoeksfocus hangt wellicht samen met de specifieke binding die de Belgische arbeidersbeweging met de staat heeft ontwikkeld en die vaak geduid wordt met de term 'verzuijing'.

We beschikken dan ook over een aardige verzameling studies over de geschiedenis van vakorganisaties, partijen en ziekenfondsen. Waar vroeger vooral de toporganen aandacht kregen, komen recentelijk ook vakcentrales en gewestelijke afdelingen van vakbonden en partijen aan bod. Hoe vruchtbaar deze vorm van geschiedschrijving ook is, toch lijkt het noodzakelijk nieuwe wegen te bewandelen. Drie argumenten pleiten voor een dergelijke nieuwe aanpak.

1. *Bepaalde fenomenen kunnen niet adequaat worden verklaard. Zo bijvoorbeeld het succes van uitgesproken conservatief-corporatieve types van syndicalisme bij bepaalde lagen van de arbeidersklasse in de jaren dertig.*

2. *Bepaalde aspecten van de geschiedenis van de Belgische arbeidersklasse op microniveau blijven bijna geheel onderbelicht. Zo is bijzonder weinig onderzoek naar arbeidsverhoudingen in de ondernemingen, terwijl daar toch honderden, zelfs duizenden arbeiders werkten.*

3. *Het risico van een (te) grote aandacht voor de 'hegemoniale' stromingen in de arbeidersbeweging (sociaal-democratische en christen-democratische) is dat er een 'overwinningsperspectief' wordt gehanteerd. Men gaat de stromingen die het 'gehaald' hebben, wiens model (ten dele) werd toegepast, overbelichten en de 'doodlopende' straten verwaarlozen, hoewel ze vanuit historisch oogpunt bijzonder interessant kunnen zijn.*

Een vernieuwing van de onderzoeksthema's dringt zich met andere woorden op. Niet de organisaties, maar de militanten en de gewone leden van de diverse bewegingen, hun aspiraties, acties en de redenen van hun engagement zullen dan ook het centrale aandachtspunt vormen.

Dit terrein is in de Belgische geschiedschrijving echter niet volledig onontgonnen. Recentelijk concentreerden onderzoekers zich op de militant, ongeorganiseerd protest van de basis, individuele verzetsstrategieën en groepen binnen de arbeidersklasse die niet tot haar klassieke proletarische kern behoren (handwerkslieden). In *Brood & Rozen* wordt regelmatig verslag gedaan van deze nieuwe of in ontwikkeling zijnde onderzoeksterreinen.

De geschiedschrijving over de communistische beweging vormt de tweede nuancering van de dominante onderzoekstraditie. In relatie tot haar numerieke belang is de historiografie van deze tak van de arbeidersbeweging relatief goed ontwikkeld en werden nieuwe wegen ingeslagen. José Gotovitch bestudeerde de Brusselse federatie van de KPB tijdens en onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog. Rudi Van Doorslaer onderzocht het communistische engagement bij joodse migranten. Beiden gebruikten de techniek van de propografie en niet de methoden van de traditionele organisatiegeschiedenis om hun onderwerp te benaderen.

De hier voorgestelde nieuwe aanpak kan op verschillende manieren worden ingevuld. Het lijkt aangewezen om de communistische beweging te bestuderen op het niveau van de onderneming. Waarom precies de onderneming, communisten zijn immers ook actief geweest op andere maatschappelijke terreinen, zoals de Vlaamse en de vredesbeweging? Drie redenen kunnen hiervoor worden aangegeven. De onderneming is in beginsel de plaats waar op de meest directe wijze de confrontatie plaatsvindt met het kapitalisme, dat het communisme radicaal pretendeert af te wijzen. Bovendien is het het niveau waar op de meest directe en eenvoudige wijze een machtsbasis kan worden opgebouwd bij het proletariaat. Tenslotte kan de hypothese worden geformuleerd dat aanwezigheid en werking in de onderneming een weerslag heeft

op de globale politieke sterkte van de communistische beweging.

Centrale vraag is op welke manier een aanhang wordt opgebouwd, met welke programma's, rond welke actiepunten en met welke actiemiddelen. In de context van de Belgische XXe-eeuwse geschiedenis heeft dit te maken met de positionering tegenover het sociaal overleg dat al snel de dominante syndicale strategie werd in de sleutelsectoren van de economie, maar periodiek op het verzet stuitte van de achterban. Dit is het globale kader, maar de vraagstelling zal moeten worden aangepast in functie van de specifieke problematiek van elke fase in de ontwikkeling van de arbeidsverhoudingen. Stippen we er enkele aan. Tijdens het interbellum heeft de KPB geprobeerd om het arbeidersprotest tegen het overleg te politiseren. Heeft zij ook toen al getracht of is zij erin geslaagd van de onderneming een alternatieve machtsbasis te maken tegen het overlegstelsel, waar het zwaartepunt lag van de strategie van de traditionele vakbonden?

Na de Tweede Wereldoorlog werd het sectorale overleg aangevuld met nieuwe overlegorganen in de onderneming. Deze verschuiving was het resultaat van de clandestiene syndicale actie tijdens de bezetting die werd gedragen door het renardisme en het communistische eenheidsyndicalisme. Kon de communistische beweging deze vernieuwing kapitaliseren door in de bedrijven een alternatief te bieden voor de syndicale actie van de socialistische en de katholieke vakbeweging?

Het nieuwe alomvattende institutionele raamwerk voor het overleg dat onmiddellijk na de Tweede Wereldoorlog werd uitgewerkt vormde het kader voor het functioneren van de fordisme in België. Dit ging gepaard met een toenemende welvaart, die werd gecompenseerd door een stijgende intensifiëring van de arbeid en een steeds verder doorgedreven arbeidsorganisatie, die de autonomie van de arbeiders steeds meer inperkte en uiteindelijk leidde tot een crisis in het overleg eind jaren zestig, begin jaren zeventig. Welke houding namen de communistische beweging en de ondernemingsmilitant tegenover dit fenomeen aan? Kon de communistische beweging profijt halen uit de frustraties die bij de arbeiders groeiden tegen de sterke